

VIRTUAL OLAMDAGI MA'NAVIYATSIZLIKLAR YOXUD HUQUQBUZARLIKNING VIRTUALLASHUVI

*Mahmedov Komil Murtazaqul o`g`li
Samarqand viloyati Pastdarg`om tumanida
“O`rta Charxin” mahallasi yoshlar yetakchisi*

Аннотасија

Ushbu maqolada virtuallik tushunchasiga ta`rif berilgan. Virtual olamning turlari hamda constant reallikning jihatlari ochib berilgan. Huquqbuzarlik va uning turlari atroflicha tahlil qilingan. Virtual olamda yuzaga kelayotgan huquqbuzarliklar hamda ularning kelib chiqish sabablari to`g`risida fikr yuritilgan. Huquqbuzarlikning oldini olishda axloqiy triadaning ahamiyati haqida so`z boradi. Yoshlar orasida axloqsizliklarning ko`payish sabablari va jinoyatchiliknin oldini olishda ijtimoiy muhitning o`rni ko`rsatib berilgan. Yoshlar orasida sog`lom ijtimoiy muhitni yaratishda ma`naviy raqobat tizimini yo`lga qo`yishning ustuvor jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so`zlar: Virtuallik, huquqbuzarlik, constant reallik, ma`naviy raqobat. Sog`lom ijtimoiy muhit, jinoyat, axloqiy triada, axloq.

Bizga ma`lum bo`lgan huquqbuzarlik turlarining (jinoiy, ma`muriy, intizomiy va fuqarolik) yuzaga kelishida uning obyektiv va subyektiv (ichki va tashqi) tomonlari muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, huquqbuzarlikni sodir etishga moyilligi bo`lgan shaxslarni aniqlash huquqbuzarlikni oldini olishning eng samarali usulidir. Biz tahlil qilmoqchi bo`lgan mavzu doirasida voyaga yetmaganlar o`rtasida virtual huquqbuzarlikni oldini olishning falsafiy, psixologik va huquqiy asoslarini tahlil qilib chiqamiz.

Inson internet olamida o`zini istagan qiyofada, hohlagan holatda namoyon qilishi mumkin. Shu nuqtai nazardan inson internet olamida, ya`ni virtual reallikda “menga hamma narsa ravo” g`oyasi asosida ish tuta boshladi. Har bir qiladigan ishimiz konstitutsiya va qonunlar bilan tartibga solinib turiladi, ammo virtual olam qonuniyatlari ba`zida real olam qonunlariga zid tarzda harakat qilishini ko`rmoqdamiz. Virtual reallikda bo`ladigan voqea hodisalarga insonda birinchi taqlid paydo bo`ladi. Lekin inson psixologiyasidan bizga ma`lumki, u har doim “minus” tomonini tez ko`radi va tez o`zlashtiradi. Agarda qo`lingizga qora nuqtali oq qog`oz berilsa, qora nuqta e`tiboringizni tortadi, atrofidagi keng oq joylar emas.

Yoki yana bir misol. Endigina tili chiqadigan bolaga salom ber deb bir necha marta aytilgandan keyingina salom berishi mumkin, lekin urish buyg`urini berganingizda bolaning behosdan qo`li yuqoriga ko`tarilganini guvohi bo`lamiz.

Yuqoridagi eksperimentlardan ko‘rinib turibdiki ko‘pchilik insonlarning harakati va qabul qilish instinkti tabiatan yomon narsalarga taqlid qilishga moyildir. Hozirgi kunga kelib bunday taqlidlarni virtual olamga, ya’ni xonandalarning kiyinishi, virtual olam qahramonlariga nisbatan bo‘lmoqda. Bu esa insonni o‘zligidan uzoqlashtirmoqda desak mubolag‘a qilmagan bo‘lamiz. Yuqorida keltirganlarimiz internet olamining salbiy tomonlaridan bir parcha edi xolos.

Virtual olamdan foydalanishda boshqa shaxslarning davlat jamiyatning qonuniy manfaatlariga putur yetkazmaslik har bir fuqaroning majburiyatidir. Shu o‘rinda huquqbuzarlik tushunchasiga to‘xtalib o‘tsak. Huquqbuzarlik – deb ta’rif beriladi lex.uz saytida - sodir etilganligi uchun ma’muriy yoki jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan aybli g‘ayrihuquqiy qilmish (harakat yoki harakatsizlik)dir¹. Bundan kelib chiqadiki huquqbuzarlik harakat yoki harakatsizlik natijasida ham sodir etilishi mumkin. Deamki, befarqlik illat ham huquqbuzarlik sodir etilishitga turki bo‘lib xizmat qiladi.

Axborot sohasidagi globallashuv qanchalik yuqori cho‘qqisiga chiqqaniga bugungi kunda millionlab yoshlarning internetdan internetdan foydalanishga o‘tganligi va o‘z kasbining ustalarini internet tarmog‘i orqali mablag‘ ishlab topayotganidan ham anglash mumkin. Shunday chigal va murakkab sharoitda biz uchun galdagi eng muhim vazifalardan biri – yosh avlodning ongi hamda qalbini yot g‘oyalardan, mafkuraviy tahdidlardan asrab-avaylashdir. Bir donishmand yozganidek, “Xavfsizlik bu – yovuzlik yo‘lining to‘silishidir”. Axborotlashgan jamiyatda bu masalani ijobiy ijobiy tomonga burib yuborish oldimizda turgan muhm masaladir.

Axborotlashgan jamiyatda aholini, ayniqsa yoshlarni kiberjinoiyatchilikdan himoya qilish dolzarb vazifalardan biriga aylangan. Inson ma’naviy qiyofasini saqlab qolish, uning ahloqiy ongini kiberhujumlardan saqlash dolzarbligicha qolmoqda. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta’kidlaganidek, “bugungi kunda dunyoda kiberjinoiyatchilik, kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda salbiy informatsion ta’sir o‘tkazish kabi xalqaro xavfsizlikka nisbatan ilgari uchramagan xavf-xatarlarning avj olayotganiga yetarli baho bermasdan, ularning oldini olmasdan, beparvo bo‘lib yashash mutlaqo mumkin emas”. Shuni alohida ta’kidlash jozki, hozirgi davrda hech bir mamlakat bunday havf-xatarga qarshi yolg‘iz o‘zi qarshilik ko‘rsatishi juda qiyindir. Bunday sharoitda xalqaro hamkorlikni kengaytirish, globallashuv vositalaridan ayni damda foydalanish, kiberjinoiyatchilikka qarshi birgalikda kurashish zaruratga aylandi.

Ilmiy tadqiqotlarda hozirgi texnologik inqilob ayni paytda ham ijobiy, ham salbiy natijalarga olib kelayotganligi, chunonchi, kompyuter odamni ijobiy fikrlashdan mahrum qilib qo‘yishi to‘g‘risidagi ba’zi fikrlarga duch kelamiz. Ularning birida

¹ <https://lex.uz/docs/-2387357>

shunday fikr bildiriladi: «bugungi odam kompyuter yonida texnik funksiyani bajaruvchiginadir. Boshqacha aytganda, u kompyuterni emas, kompyuter uni boshqaradi. Kompyuter go'yoki uning tanasining ajralmas bir bo'lagiga aylanib qoladi. Shu bois uning bilimi kam bo'ladi. Unga ko'pgina tarixiy, texnik ko'nikmalarni ijobiy faoliyatning keragi bo'lmay qoladi. Bunday odamni qotib qolgan odam deb atash mumkin.²

Yuqoridagi fikrlarga biz to'la qo'shilamiz. To'g'ri, texnika taraqqiyoti bilan inson tafakkuri taraqqiyoti o'rtasida ziddiyatlar bor va ular bundan keyin ham davom etadi. Yuksak texnologiya, eng avvalo, inson tafakkuri taraqqiyotining mahsuli. Shu bilan birga bu hosila narsa tafakkurning eng sirli raqobatchisidir. Ammo bu raqobat salbiy emas, balki ijobiydir. Tafakkur va texnika kashfiyotlari o'rtasidagi raqobat inson tafakkurini orqaga surmaydi, aksincha, uni yanada yuksaklikka ko'tarishga undaydi. Inson shu tariqa yanada chuqurroq, yanada kengroq fikrlashga majbur bo'ladi.

Ikkinchi tomondan, tafakkur taraqqiyoti tabiat kabi cheksizdir. Uni to'xtatadigan, orqaga buradigan bir kuch dunyoda yo'q. Uning miyasi ham tabiatning ajralmas bir bo'lagi. Shuning uchun u inson va tabiat o'rtasidagi munosabat faollashgan sayin yanada cheksiz, hududsiz rivojlanib boraveradi. Faqat texnika taraqqiyotini yaratuvchilardan emas, balki ularni ishga soluvchilardan aql-idrok yuksakligi, diyonat hukmi, vijdon amali talab qilinadi. Chunki texnika kashfiyotlaridan ezgu maqsadlar uchun ham, yovuz maqsadlar uchun ham foydalanish mumkin.

Prof.SH.S.Qo'shoqov fikricha, kompyuter asri yangi dezinformatsiyani vujudga keltirdi, ya'ni feykli dezinformatsiya. Demak virtual olamda ko'proq yolg'on ma'ulomotlar tarqatish, kishilarni aldash, chalg'itish oson kechmoqda.³

Zamonaviy aloqa vositalari, jumladan internetdagi ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilarining munosabatlari va taraqqiyotning bu mahsulidan foydalanish xususida ko'p gapirildi. Yangi virtual olamning rivojlanishi insonda ortiqcha, aqlga sig'mas, hech bir ahloq qoidalariga to'g'ri kelmaydigan xoxish-istaklarni keltirib chiqarmoqda. Virtual olamda tanishish, do'stlashish va xatto nikoh tuzilish holatlari kuzatilmoqda.

² Ermatov H. Insoniyat dard qidirmog'dami, darmon? //Muloqot,2000, 6-son, 6-bet.

³ Kushakov Sh.S. Feykovaya model dezinformatsii kak raznovidnost simulyakora. //Yoshlarni g'oyaviy tarbiyalashning dolzarb masalalari. Talabalar ongida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish" mavzusidagi respublika ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari. Samarqand, 2019. 19-21betlar.